

DESNİ POPULIZEM IN NARODNE MANJŠINE: NEKAJ RAZMIŠLJANJ

Karl Stuhlpfarrer

Odnos manjšin in desnega populizma se vedno znova opazuje pod pretvezo grožnje. Za to govori marsikaj, saj so bile narodne manjšine v Avstriji v njihovi dolgi zgodovini neredko ogrožene. Vendar pa odnosa manjšin in desnega populizma ne določa izključno enostranska oblika grožnje. K temu bi rad tu navedel nekaj razmišljanj.

Populizem ali desni populizem je nekje med fašizmom in demokracijo, sodba o njem ali njegova uvrstitev kot določujoča družbena moč pa ima nekaj opraviti z usmeritvijo, ki se imenuje demokracija – na kateri način in kako močno, tudi do katere stopnje naj bo družba organizirana demokratično. In ravno to vprašanje se na poseben način zastavlja v Evropi od nastanka množičnih gibanj, posebej od zadnje tretjine 19. stoletja. Ljudem, ki so si zaradi pismenosti, politične agitacije in praktičnih življenjskih izkušenj čedalje bolj prizadevali za politično soudeležbo, je bil obljubljen dostop do vsaj posrednega uresničevanja politične moči z gibanjem za volilno pravico, ki je v Avstriji z »avstrijsko revolucijo« po prvi svetovni vojni doživela začasni vrhunec z žensko volilno pravico.¹

Vendar pa so se ravno po koncu prve svetovne vojne razvile tudi nasprotna strategije za zavezitev širšega soodločanja v političnem procesu. Vsaj za nekaj desetletij najuspešnejše gibanje je nastalo v sovpadu starih, izkušenih ustanov upravnih držav z novimi fašističnimi množičnimi gibanji. Fašizem, kot je zelo točno formuliral Walter Benjamin, »je videl svoje odrešenje v tem, da je pustil, da so množice prišle do izraza (niti slučajno pa ne do pravice)«. In k temu je dodal: »Fašizem je dosledno vodil v estetizacijo političnega življenja.«²

¹ Prim. Erna Appelt: Bürgerrechte – Feministische Revisionen eines politischen Projektes. V: Erna Appelt – Gerda Neyer (ur.): *Feministische Politikwissenschaft*. Dunaj, 1994, str. 97–117.

² Walter Benjamin: Das Kunstwerk im Zeitalter seiner technischen Reproduzierbarkeit. V: Walter Benjamin: *Gesammelte Schriften* I/2. Frankfurt/M., 1980, str. 506.

Evropski fašizem je na način, ki ga do tedaj še niso poznali, izpolnil tiste tri glavne zahteve, ki po Ericu Hobsbawnu praviloma postavlja moč na umetnost: umetnost naj bi predstavila blišč in premoč same moči in naj bi jo udejanjila s preobiljem slavalokov, stebrov zmage, monumentalnih zgradb, spomenikov, celo novega načrtovanja mest ali celih področij. Poleg tega naj bi inscenirala moč kot javno igro, ker se političnemu procesu zdita nujno potrebna ritual in ceremonija, ta dva pa potrebujeta ljudske množice kot gledalce ali organizirane sodelujoče pri demonstracijah, paradah in mimohodih. Le kdo nima pred očmi slik Mussolinija na balkonu Palazza Venezia, polnih stadionov, nürnberškega kongresnega prostora in berlinske športne palače?! Radio in kino nista smela manjkati.

Umetnost pa naj bi služila tudi v vzgojne in propagandistične namene, zabičevala naj bi sistem vrednot države. Kar so najprej dosegle cerkve in druge verske ustanove, je prešlo na državne ustanove in organizacije enotnih strank.³

Osrednji element ideološke projekcije pa je tvorila ideja narodnega telesa. V bistvu je to predstava zdravega, brezkonfliktnega in skladnega sveta, ki obljublja, da bo dal vse vrednote, ki se štejejo za tradicionalne in ki jih bo, kot se zdi, moderna tovarniška družba izgubila – občutek pripadnosti in varnost, občutek skupnosti in tovarištvo, vse, kar se je v urah in dnevih smrtnega strahu v vojni vžgalo v glave mož kot element, ki rešuje življenja ali ki dela življenje vsaj nekoliko znosnejše. V vojni so si ti možje pridobili tudi znanje o hierarhičnem redu naroda in narodov, preprosto logiko o prijatelju in sovražniku, ki ga kot takega označi in premaga genialno-karizmatični vodja, da bi pomagal do zmage lastni stvari. Aktivna vključitev lastnih ljudi in nasilna izključitev drugih sta v izkušnji teh ljudi torej tvorila dva med seboj močno odvisna elementa za ustalitev gospodstva.⁴

Koga pa potem narediti odgovornega za neizogibne družbene konflikte, za napake in zmote voditeljev? To ni bila preprosta stvar. Vendar pa je bilo v odgovoru na to vprašanje vedno znova preprosto poseči po strategiji grešnega kozla. »Židje so ‚manjvredni‘, kot reče izobraženec, ali pa so ‚slabi‘, kot pravijo ljudje.«⁵ To je bil po besedah Fritza Bernsteina izhodiščni pojav, da bi notranje napetosti neke skupine prenesli navzven, posebno še takrat, ko je šlo

³ Prim. Eric Hobsbawn: Einführung. V: *Kunst und Macht im Europa der Diktatoren 1930 bis 1945: XXIII. Kunstausstellung des Europarates*. London, 1996, str. 11–15.

⁴ Prim. Karl Stuhlpfarrer: Volksgemeinschaftsideologie und nationalsozialistische Umsiedlungspolitik. V: Andreas Moritsch (ur.): *Austria Slovenica: Die Kärnter Slovenen und die Nation Österreich*. Celovec – Ljubljana – Dunaj, 1996, str. 71–85.

⁵ Fritz Bernstein: *Der Antisemitismus als Gruppenercheinung: Versuch einer Soziologie des Judenhasses*. Ponatis prve izdaje iz leta 1926. Königstein, 1980, str. 26.

za nemočne, slabše organizirane in razkropljene skupine, ki so ob tem s svojo vrednostno zavestjo o večvrednosti okrepljenih pogosto prinesli prednost, da se jih je dalo dobro identificirati. »Globini občutka večvrednosti,« je zapisal Bernstein, »ustreza moč predstave o poslanstvu in vzvišenost poslanstva.«⁶

Če bi se zdaj hoteli vprašati, kaj bi lahko razumeli pod populizmom, moramo izhajati iz vsaj štirih pomenskih obzorij oznake »ljudstvo«. Prva oznaka je skupna, to je versko, biološko, kulturno, jezikovno ali narodno usmerjena. Druga se razume državnopravno, v tretji se kaže podoba naravnega ljudstva in končno poznamo tudi tisto povezavo, ki smo jo doživeli kot prvo pri branju starih gledaliških iger, o ljudstvu (ali plebsu) na odru (gledališča ali zgodovine), kar je malce protielitarna predstava.⁷ Vedno pa za tem stoji imaginacija ljudstva kot homogene skupine, ki se oblikuje v interakciji političnega akterja in ljudstva, ki potrebuje javnost v obliki množičnih občil kot konstitutivni element in ki se ravna po kategorijah razumljivosti, obrekovanja in čustvovanja.⁸ Politični akter po tem pojmovanju konstruira svojo imaginarno skupnost, ki se širi iz razredov in »ki kot homogena identifikacijska skupina služi zaklinjanju.«⁹

Če pa naj bi populizem ali desni populizem imel tudi kaj opraviti z demokracijo ali z demokratičnim družbenim redom vsaj kot identifikacijska veličina, se je koristno informirati o bistvu demokracije. To je vsekakor težka zadeva, ker ni nobene splošno sprejete definicije, ampak je – nasprotno – veliko zelo različnih predstav, ki so povezane s pojmom demokracije. Kljub vsemu lahko določimo nekatere elemente, o katerih močnejšem ali manj močnem rangiranju kroži diskusija o tem, kaj naj tvori demokracijo. To je enkrat ideja enakosti, čeprav obstaja soglasje le glede državljsanske in politične enakosti kot bistvene značilnosti demokracije, medtem ko priznanje socialne in naravne enakosti veliko manj pogosto štejejo za osrednjo nujnost. Nujna je tudi ideja o ljudski suverenosti, to je oblikovanje ustave in organiziranje volitev, ki lahko na različno neposredne ali posredne načine izrazijo ljudsko voljo. Kajti ta pojem zajema tudi svobodo udeleževanja državljanov in državljanek pri političnem oblikovanju volje. Absolutna potreba po izpolnjevanju temeljnih zahtev modernega konstitucionalizma in trajno zagotavljanje ohranjanja pravne države, jamstva temeljnih pravic in jamstva delitve oblasti je poleg tega zahteva, ki jo je komajda mogoče spregledati, do vsakega sistema, ki bi se rad imenoval demokratičen. In končno veljavnost večinskega načela, ki pa mora

⁶ Bernstein 1980, str. 104.

⁷ Alexandra Reindl: *Populismus und die Rolle der Massenmedien*. Diplomsko delo. Dunaj, 1997, str. 5.

⁸ Reindl 1997, str. 49–56.

⁹ *Ibid*, str. 88.

biti v določenem odnosu do pravic manjšine, ki so zagotovljene z ustavnimi ustanovami in vsekakor tudi z zveznimi uredbami in ustanovami.¹⁰

Populisti pa na poseben način konstruirajo ravno razmerje med večino in manjšino. Poudarjajo večinsko načelo pred konstitucionalizmom in konstruirajo odnos med večino in manjšino prek »ljudstva« kot imaginarne skupnosti, v kateri je manjšini – zamejeni in izločeni ustrezno hierarhičnemu redu stvari – položaj določen.

Vzemimo za prvi primer uporabo izraza Staroavstrijci. Leta 1990 je Jörg Haider takratnemu slovenskemu ministrskemu predsedniku Lojzetu Peterletu med pogovorom v Clubu 2 na avstrijski televiziji ORF na Dunaju rekel: »Če govorimo o evropski pravici etničnih manjšin, potem moramo seveda govoriti tudi o manjšini v vaši deželi. Potem moramo torej spregovoriti o tem, kaj je nastalo iz petsto tisoč Staroavstrijcev, ki so – kot nemška manjšina – nekoč živeli na področju Maribora in so torej bili statistično odstranjeni in ki v majhnem delu tudi še vedno obstajajo.«¹¹

No, vsak izobraženec, ki je bil deležen vsaj malo pouka zgodovine, ve, da na področju okoli Maribora v Sloveniji ni nikoli živela tako številčna nemško govoreča manjšina. To pa je za sliko, ki naj bi bila predstavljena, precej irelevantno. Cilj je kar največje pretiravanje na eni strani, ki ji stoji nasproti minimiranje na drugi. Kajti Haider je potem v isti oddaji ORF rekel Peterletu: »Res bi me zanimalo: kaj mislite, kaj manjka koroškim Slovincem tu, gospod ministrski predsednik, razen športnega igrišča, ki pa ga tako že imajo?«¹²

Medtem ko je razmerje do Slovencev določeno z nadmočjo avstrijskega načina ravnanja z manjšinami v nasprotju s slovenskim, pa Haider potem, sicer ne v isti sapi, vendar pa v istem pogovoru, z demantijem osnovne značilnosti avstrijskega razmerja do Nemčije potrjuje tudi njegov dejanski obstoj. Haider je to formuliral takole: »Mislim, da nam ni treba imeti kompleksa glede naše kulturne identitete. Mislim, če torej tako opazujemo zgodovino, da je Avstrija vedno znova bolj stimulirala nemški kulturni prostor kot obratno. Torej smo več dajali kot prejemale. V tem smo bistveno močnejši, čeprav smo manjši, kajne?«¹³

Kaj pa je mišljeno s Staroavstrijci (nem. *Altösterreicher*)? Po običajni avstrijski jezikovni rabi, kot jo poznamo tudi na primer iz uporabe označitve starega zveznega kanclerja (nem. *Alt-Bundeskanzler*) ali starega deželnega glavarja (nem. *Alt-Landeshauptmann*), se nanaša na čisto določeno skupino oseb, na

¹⁰ Prim. Manfred Hättich – Ernst Benda: *Demokratie: V: Staatslexikon* 1. Freiburg – Basel – Dunaj, 1985, stolpci 1182–1201.

¹¹ Pogovor v Clubu 2 z naslovom »Karavanke – most ali zid? Koroška in Slovenija v novi Evropi«. ORF 2, 11. 10. 1990, zapis, str. 23sl.

¹² *Ibid*, str. 106.

¹³ *Ibid*, str. 112.

nekdanje Avstrijce in v našem primeru torej na nekdanje avstrijske državljane avstrijske državne polovice habsburške monarhije. Ta omejitev ne sledi rabi Haiderjevega strankarskega tovariša, kajti Harald Ofner na primer se je pozneje zavzel za Staroavstrijce »s področja prejšnje monarhije«,¹⁴ torej tudi za državljane madžarske državne polovice dvojne monarhije, torej za ljudi, ki bi jim v tem žargonu pravzaprav morali reči Staromadžari.

Predsednik slovenske države Milan Kučan je nekoč na ponavljajočo se grajo glede Staroavstrijcev menda odgovoril: »Mi vsi smo Staroavstrijci.« Kar je za večino Slovenije, ki je spadala pod avstrijsko polovico države in katere prebivalci so imeli avstrijsko državljanstvo, seveda res, v tem smislu pa ne velja za slovenskega predsednika samega, ki izvira iz Prekmurja, dela Slovenije, ki je nekoč pripadal Madžarski. Morda je zato za natančnejšo določitev, kdo je mišljen in kdo ne, potem v Avstriji treba oznaki Staroavstrijci redno dodajati »nemškega maternega jezika«.

To pa ni najzanimivejši pojav, če se govori o Staroavstrijcih, čeprav seveda zbuja pozornost, da je ženski del terminološko redno izločen. Res upoštevavanja vredno je nekaj drugega. Staroavstrijci, torej nekdanji Avstrijci, so lahko le osebe, ki so prej imele avstrijsko državljanstvo. Če torej ne gre za izseljenca z današnjega avstrijskega državnega ozemlja, potem je lahko s tem mišljena samo še tista skupina zunaj avstrijskega državnega ozemlja živčih Avstrijcev, ki so to avstrijsko državljanstvo dobili ali ga imeli še v času habsburške monarhije.

Vendar pa v današnjem diskurzu o Staroavstrijcih ni mišljeno tako. Populisti podaljšujejo svoj izbrani spekter prebivalstva ne le v preteklost, ampak tudi v prihodnost (torej v preteklo prihodnost). Tako postanejo naenkrat vsi nemško govoreči prebivalci Slovenije, od koder koli že prihajajo in kolikor koli so stari, Staroavstrijci.

Drugi primer so tako imenovani avnojski odloki, previdneje imenovani tudi avnojski sklepi ali avnojski predpisi, kajti dejansko je potrjen obstoj le enega samega odloka kot takega v naši zvezi, in sicer tistega z dne 21. novembra 1944, ki ga je pač izdal Antifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije. Drugi obstaja le po pripovedovanju.¹⁵ Ta odlok je izrekel splošno domnevo

¹⁴ Korespondenca avstrijskega parlamenta z dne 5. 11. 1998, št. 701.

¹⁵ Dušan Nećak (ur.): »Nemci« na Slovenskem 1941–1955. Ljubljana, 1998; Dušan Nećak (ur.): Die »Deutschen« in Slowenien (1918–1955): Kurzer Abriß. Ljubljana, 1998; Stefan Karner: Die deutschsprachige Volksgruppe in Slowenien: Aspekte ihrer Entwicklung 1939–1997. Celovec – Ljubljana – Dunaj, 1998. Izraz *odloki* (nem. *Dekrete*) najdemo npr. v korespondenci avstrijskega parlamenta z dne 13. junija 2001, št. 450, izraza *sklepi* (nem. *Beschlüsse*) in *predpisi* (nem. *Bestimmungen*) pa npr. v parlamentarni korespondenci z dne 19. oktobra 1998, št. 663, in še velikokrat.

o krivdi vseh nemško govorečih državljanov Jugoslavije ter dosegel njihovo razlastitev in odstranitev z jugoslovanskega državnega ozemlja po osvoboditvi izpod nemške okupacije. Predstave o kolektivni krivdi pa ustrezajo zgodovinski resnici prav tako malo kot domneve o kolektivni nedolžnosti. To velja tudi za ravnanja jugoslovanskih oblasti in jugoslovanske vojske tik pred koncem vojne in po njej, ki pa ne ustrezajo predstavam o pravni državi. Iz večine intervencij ob vprašanju avnojskega odloka v avstrijskem parlamentu pa izhaja, da so bili vsi takratni ukrepi v nasprotju s človekovimi pravicami in da jih je treba razveljaviti.

Pri tem le redkokdo spomni na avstrijsko udeležbo – ne republike, ampak ljudi in dežel – ob napadu na Jugoslavijo ter na vojne zločine in na nacionalsocialistične zločine, storjene z nasiljem. Na Koroškem in Štajerskem v tej zvezi še nikoli ni prišlo do uradne izjave, ki bi bila morda primerljiva s tisto zveznega kanclerja Franza Vranitzkega v letih 1991 in 1993.¹⁶ Potem je bilo kar malce nenavadno, ko so – seveda ne izrecno, ampak implicitno – zahtevali tudi vrnitev premoženja vojnih dobičkarjev, dobičkarjev iz preganjanja Židov, južnih Slovanov in drugih narodov ter celo oseb, ki so bile obsojene kot vojni zločinci, aretirane, izročene in sodno preganjane pa so bile na osnovi zavezniškega sporazuma iz leta 1943 v Moskvi, deklaracije »On German Atrocities«.¹⁷

Prav tako značilen primer najdemo v diskusiji o tako imenovanem otroškem dodatku. Seveda je treba podpreti vsa prizadevanja, da bi socialnokompensacijsko individualnim prejemnicam z nižjimi prejemki omogočili, da lahko preživijo ali – še bolje – da si razširijo svoj manevrski prostor. Ob to se postavlja socialnoplanska kolektivna strategija tako in tako le delnega prevzema finančnih bremen za otroke z mislijo, da bo po zdajšnjem prispevnem sistemu tako imenovane generacijske pogodbe tudi v poznejših letih morale biti v delovni proces vključenih dovolj ljudi, da bi v bodoče plačevali pokojnine tistih, ki to danes delajo za starejšo generacijo.

¹⁶ Izjava avstrijskega zveznega kanclerja Franza Vranitzkega pred državnim zborom 8. julija 1991. V: *Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Nationalrates der Republik Österreich (XVIII. Gesetzgebungsperiode)* 1991, zv. 3, Dunaj, 1991, str. 3279–3283. Objavljeno v: *Der Standard* (Dunaj) 1991 (9. 7.), str. 23. Pozneje tudi v: Gerhard Botz – Gerhard Sprengnagel (ur.): *Kontroversen um Österreichs Zeitgeschichte*. Frankfurt – New York, 1994, str. 574–576. Govor Franza Vranitzkega 8. junija 1993, prim. *Salzburger Nachrichten* 1993 (9. 6.). Tudi zvezni predsednik Kurt Waldheim je že v govoru 10. marca 1988 na avstrijski radioteleviziji ORF govoril o Avstrijcih kot žrtvah in storilcih ter o tem, da se z njimi ne sme ravnati tako, kot da z njimi ne bi imeli nič. Kurt Waldheim: *Worauf es mir ankommt. Gedanken, Appelle, Stellungnahmen des Bundespräsidenten*. Ur. Hanns Sassmann. Gradec, 1992, str. 224.

¹⁷ Prim. *Neue Zürcher Zeitung*, mednarodna izdaja, 23./24. 9. 2000, str. 6.

Smotrna odločitev je seveda v tem, da bi izbrali cenejšo različico in da bi se pospeševalo priseljevanje oseb z mnogimi otroki, da bi te dobro izobrazili in da bi se tako napolnil bodoči pokojninski lonec. Kajti na svetu je dovolj otrok, da bi dosegli take rezultate. Temu seveda nasprotuje populistična predstava, ki vrednote obrambe pred vsakim kulturnim potujčevanjem iz kakršnih koli razlogov postavlja višje kot vzrejo po možnosti velikega števila otrok ne glede na izvor. Izplačevanje otroškega dodatka ostaja omejeno na avstrijske in – ker v okviru Evropske unije ne gre drugače – na državljane drugih držav članic. To za tako populistično različico čisto očitno pomeni, da nihče, ki prihaja iz Afrike ali iz Azije, kot bodoči Avstrijec ali Avstrijka ne bo mogel biti vključen v ta generacijski sistem. Za populiste so značilni ne le navezovanje na preteklost, ki jo predstavljajo kot skupno, temveč tudi že vnaprejšnji poseg na umišljeno skupnost potomcev kot nepooblaščen predhodna odločitev, kako naj bi do nje prišlo.

Avstrijci in Avstrijke tega nočejo, pravijo raziskovalci javnega mnenja, želijo omejitev priseljevanja in tudi za begunce niso prav odprti.¹⁸ Vendar pa ti raziskovalci odločilnih vprašanj še niso postavili, npr. kaj ima prednost – priseljevanje in zagotovitev pokojnin ali prepoved priseljevanja in brez pokojnin.

Tudi znanstveniki so manjšina, ki jo je sorazmerno lahko osamiti in so dober objekt za strategije izključevanja še posebej takrat, če ob tem pripadajo še narodni manjšini in ne zastopajo konformnih stališč. Jörg Haider je uprizoril tako izključitev v več korakih med svojimi poletnimi pogovori na avstrijski radioteleviziji (ORF) 31. avgusta 2000. V prvem koraku je ključni besedi prebivalstvo in Koroška povsem navezal nase:

»Prav gotovo, da nisem povsod, vendar pa dajem poudarke, tudi da bi signaliziral, da ne le strateško razmišljam za Koroško in postavljam smernice za prihodnost, ampak da seveda še naprej prakticiram svojo staro povezanost s prebivalstvom.«¹⁹ Opremljen s to neločljivo vezjo identitete samega sebe z deželo in ljudmi preide nekaj pozneje na modeliranje grešnega kozla, govori namreč o »tistih silah, ki so tako rekoč kot zastopniki Slovencev romali k modrecem. To so bili sodelavci Univerze v Celovcu iz levega komunističnega tabora, ki preprosto niso delali nič drugega kot spet črnili Koroško.«²⁰

Potem ko je predstava sovražnika zdaj jasno določena izza ovaduških kulis, znanih od dvajsetih let do krepko čez petdeseta leta 20. stoletja, in je bila z množenjem števila oseb obogatena v domnevni možnosti nevarnosti,

¹⁸ Prim. G. Lebhart – R Münz: *Migration und Fremdfindlichkeit*, Wien, 1999, str. 36 in 39.

¹⁹ »Obetavna Koroška«: poletni pogovor z deželnim glavarjem dr. Jörgom Haiderjem. *Kärnten Heute*, ORF 2, četrtek, 31. 8. 2000, 19.00 (zapis 12. 9. 2000, str. 1).

²⁰ Poletni pogovor (zapis 12. 9. 2000, str. 4).

ki ji manjka le »sovražni Žid«,²¹ dosledno sledi poziv k distanciranju od takih »komunističnih kolovodij, ki črnijo Koroško«, in sicer manjšini v manjšini, ki pa kot del šteje za celoto: »Vendar pa že od uradnih predstavnikov slovenske etnične skupine pričakujem, da se od teh elementov distancirajo, saj je to trenutno igra. Saj v resnici ne želijo mirnega sožitja med etnično skupino in deželno vlado. To radikalcem na univerzi ne ustreza, saj ti ne mislijo na znanstveno raziskovanje, ampak na politične kontroverze.«²² Zakaj pa naj bi bilo znanstveno raziskovanje nepolitično in zakaj naj bi politične kontroverze konotirale negativno, ni mogoče ugotoviti, razen če znanstveniki s postavljanjem vprašanj ne bi smeli iti do konca in bi morali biti izključeni iz sodelovanja v demokratičnem političnem procesu še posebej takrat, če zastopajo kontroverzna stališča.

Haiderjev lik ni grozeč v svoji »realni« življenjski obliki, temveč v udarni sili navideznega lika. Deluje kot hollywoodska zvezda, katere življenjepis, znaki življenja, obleka in besedni darovi so predmet dobro premišljenega in neprestanemu negovanju imidža podvrženega oblikovanja. Le da ne vemo, kje se nahaja njegov »filmski studio«, ki ga je ustvaril in ki ga skrbno prilagaja željam svojih privrženecv, katerih želje pa tudi sam soustvarja. Gotovo bi bila koristna raziskava razvojnih strategij popularne kulture, vključno z oblikovanjem v fenovski kulturi. Haider je pač kot Madona – le da ne tista iz cerkev, temveč Madonna iz koncertnih dvoran.

Drugačen pristop k analizi stanja stvari je mogoč tudi, če definiramo etnične skupine ne – kot običajno – v prvi vrsti z njihovim skupnim jezikom ali poreklom, temveč če sledimo konceptu, ki ga je predlagal Max Weber in ki se zdi bolj prilagojen zgodovinskemu raziskovanju. Weber je menil, da so etnične skupine določene z vero ljudi v skupno poreklo, čeprav med seboj niso v sorodu. Tako po njegovem tvorijo skupnost, ki temelji na spominjanju, in se od drugih etničnih skupin razlikujejo po vsakdanjem življenju in obnašanju (bivanje, prehrana, oblačenje, delitev dela po spolih). Ne glede na velikost so te skupine s kolektivnim občutkom časti navezane ena na drugo in ponosne na svojo resnično ali umišljeno moč, ki jih prepričuje o večvrednosti njenih šeg in daje misliti na manjvrednost drugih etničnih skupin.²³

²¹ Ki Haiderju ni tuj. Spomniti se je treba le na njegovo ovadbo predsednika Izraelitske kulturne občine na Dunaju Ariela Muzikanta, katerega odločitev, da bo proti temu ukrepal s sodno tožbo, je strankarski tovariš Jörga Haiderja Peter Westenthaler komentiral, da je »brez humorja«. Prim. mdr. ORF 1, poročila 9. 3. 2001, 8.00; Kleine Zeitung (Celovec), 17. 3. 2001, str. 3.

²² Poletni pogovor (zapis 12. 9. 2000, str. 4).

²³ Max Weber: *Wirtschaft und Gesellschaft*. Tübingen, 1980, str. 237sl. in 244.

Populizem na podoben način konstituira in konstruira poseben odnos večin in manjšin, lastnih in tujih, kot v navidezni skupnosti, ki se časovno čedalje bolj širi v preteklost in prihodnost. Tuje manjšine uporablja kot projekcijsko ploskev svojih lastnih slabosti in hkrati kot grešnega kozla za prenašanje krivde notranjih konfliktov med skupinami. Celotaka manjšina se konstruirajo populistični kot večina s sklicevanjem na idejo homogenega ljudstva, ki se zanje v tem permanentnem pozivu stalno obnavlja kot imaginacija. S tem si prizadevajo za moč poimenovanja in za kulturno nadvlado.

Ne gre torej za to, da bi se proti populizmu bojevali s protipopulizmom – to ga le krepi. Le zavest o nujni minljivosti ljudi in njihovih željah po neuspešnem pričakovanju, da bi usmerjali prihodnost, ga lahko zdrobi in ga nadomesti z novimi utopijami, v katerih, kot že v mnogih iz preteklosti, je človeka vredno sožitje vsebovano tudi v različnosti.

Prevedel Peter Weiss